

Bədəlbəylilər...

Azərbaycan tarixində mədəniyyətimizi və tariximizi zənginləşdirən nəsillər çox olub; Kəngərlilər, Qarayevlər, Vəkilovlar, Rəfibəylilər, Hacıbəyovlar və b. Belə böyük nəsillərdən biri də Bədəlbəylilərdir. Bədəl bəy dövrünün ən böyük maarifçilərindən idi. Onun qardaşı Əhməd Ağdamski isə Azərbaycan opera və teatr tarixində misilsiz xidmətləri olan böyük sənətkardır. Bu böyük nəsil ölkə elminə və mədəniyyətinə Əfrasiyab Bədəlbəyli, Şəmsi Bədəlbəyli, Məmməd Ağdamski, Telman Ağdamski, Fərhad Bədəlbəyli kimi nəhəngləri bəxş edib. Bədəlbəylilərin eyni zamanda Qacarlar, Əliverdiyevlər, Hacıbəylilərlə sıx qohumluq əlaqələri vardı. Məsələn, Əhməd Ağdamski Üzeyir bəyin xalası oğlu idi. O, opera tariximizin ilk Leylisi olub. 1915-ci ildə “Kaspi” qəzetinin 116-cı sayında onun haqqında belə xəbər yayımlanıb;

“Bu gecə Leyli rolunda çıxan Ağdamski öz istedadının ən yüksək mərhələsində idi. Artistin səsi əla idi. Tamaşaçılar onu arası kəsilmədən alqışlayırdılar”.

1916-cı il 22 dekabr tarixli “Kaspi” qəzeti öz səhifələrində belə yazır: “Leyli rolunda ölüm səhnəsini xüsusi ilhamla oynayan Ağdamski Sarabskiyə çox gözəl tərəf-müqabil idi”.

Təəssüf ki, Əhməd Ağdamski ilə bağlı materiallar

yox səviyyəsindədir. Ü.Məmmədova “Milli operamızın ilk Leylisi kim olub?” başlıqlı məqaləsində bu barədə yazır;

“1934-cü ildən başlayaraq ömrünün sonunadək, yəni 1954-cü il aprel ayının 1-nə kimi Əhməd Ağdamski pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olur. O, Ağdaş rayonunun musiqi məktəbində tardan dərs verirdi. Ağdaşa gəldiyi gündən rayon ziyahları arasında hörmət qazanaraq el məclislərində yaxından iştirak edirdi. Rayona gəldiyi gündən Ə.Ağdamski kaman ustası, gözəl musiqiçi Həbib Əliyevgilin evində kirayənişin qalmışdı. Uşaqlıq çağlarından Həbib Əliyev onu “Əhməd əmi” deyə çağırırmış, indi də xatirələrində “Əhməd əmi” kimi qalır. Sırr deyil ki, H.Əliyevin musiqiyə gəlişində, müşayiətçi kimi yetişməsində də Əhməd müəllimin faydalı məsləhətləri və tövsiyələri çox böyük rol oynamışdır. Onun fədakar əməyinin bəhrəsi olaraq hökumətimiz tərəfindən 1943-cü ildə Azərbaycan Respublikasının əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür.

Onu da qeyd edim ki, müraciət etdiyim bəzi əlaqədar təşkilatlarda Ə.Ağdamskinin həyat və yaradıcılığını, pedaqoji fəaliyyətini əks etdirən materiallar demək olar ki, yox səviyyəsindədir. Onun ailə üzvlərilə əlaqə

yaratmaq mümkün olmadığı üçün Habil Əliyevə müraciət edib və o illərlə bağlı söylədiyi xatirələri qələmə alıram. Habil Əliyev sənətə gəlişini belə xatırlayır: “Mənim 7 yaşım var idi. Yaxşı yadıma gəlir ki, rayonun musiqiçiləri tez-tez onlara gələrdilər və çalıb-oxuyardılar. Muğamlarda bilmədikləri şeyləri Əhməd əmindən soruşardılar. Əslində mənim də musiqiyə həvəsim elə həmin günlərdən başladı. Nəhayət, mən də Ağdaş musiqi məktəbinin kamança sinfinə daxil oldum. Məktəbi bitirən kimi Əhməd əminin mənə sözü bu oldu: - “Hə, bura qədər biz öyrətdik, qalanını özün öyrənməlisən”. Mən o vaxt təəccüb etdim ki, görəsən, öyrənmədiyim nə qalıb? Amma indi başa düşürəm ki, hələ də öyrəniş qurtara bilməmişəm”.

H.Əliyev kamança sinfini bitirdikdən sonra Ə.Əğdamski onu bir müşayiətçi kimi hazırlamaq məqsədilə el şənliklərinə özü ilə aparırdı. Toy şənliklərinin birində baş vermiş hadisəni Habil müəllim belə qeyd edir:

“Demək olar ki, artıq Ağdaş rayonunda bir kamança çalan kimi tanınmışdım. Əhməd əmi və xanəndə Veyis ilə el şənliklərinə də gedərdik. Bütün ağdaşlılar onu çox sevərdilər. Əhməd əmi xoşxasiyyət olmaqla bərabər, zarafatı da çox sevərdi. Həm də yeri gələndə çox ciddi adam olurdu. Biz hərdən toy sahibinin xahişi ilə Bakıdan bir qız müğənnisini də dəstəməzə qoşardıq. Günlərin birində Əhməd müəllim mənə bir məktub verib, dedi ki, - “Habil, təcili get Bakıya, musko-mediyanın müdiri Şəmsi Bədəlbəyliyi tap, bu məktubu ver ona”. Mən onun dediyi kimi etdim. Axşam Şəmsi müəllim müğənni Xanbacını mənimlə Ağdaşa göndərdi. Toy başladı, məclisin şirin vaxtı idi ki, şəhər naçalniki kefli vəziyyətdə bizə yaxınlaşıb, barmağı ilə Xanbacını çağırdı ki, “bura gəl”. Əhməd əmi bunu gören kimi çalmaq saxlayıb, mədəni surətdə:

- “Naçalnik, nə istəyirsən?”

Naçalnik: - “Heç, onunla bir sözum var idi.”

Əhməd əmi təmkinlə dedi:

- Sözü o vaxta qədər saxla ki, mən onu Bakıya göndərim, sonra gedib orada tapa bilsən, sözü də deyərsən”.

Naçalnik Ağakərim: - “Baş üstə, Əhməd əmi” - deyib gedib öz yerində əyləşdi.

Mən bu xatirələri dinlədikcə Habil müəllimə qibtə edir və eyni zamanda onu xoşbəxt sənətkar sayıram ki, o, sənətdə öz sözünü demiş, izini qoyub getmiş bir sənətkarın yetirməsidir.

Xoşbəxt o insandır ki, ölümündən sonra onu həmişə xoş xatirələrlə xatırlasınlar. Əhməd Ağdamskinin səhnəmizə, mədəniyyət tariximizə daxil oldum, minnətsiz xidmətləri nəsilədən-nəslə ötürüləcəkdir.

Böyük nəsilin hər şeyi böyük olur: sevgiləri, faciələri, yaşantıları... Onların hər anı müqəddəs bir təlaş içərisində keçir. Nədən ki, onlar böyük bir nəslin məsuliyyətini daşıyırlar. Onların hər danışığı, hər hərəkəti, hər reaksiyası bir tarixdir.

Yazıçı-publisist Fazil Rəhmanzadə “Bədəlbəyililər” kitabında məşhur bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyilidən bəhs edərkən onun zəngin kitabxanasının olduğunu xüsusi vurğulayır. Həmin kitabxanada neçə-neçə qədim, mədəniyyətimizin qızıl fonduna daxil olan əlyazmaların olduğunu qeyd edir. Rəhmanzadənin təbiri ilə desək, Üzeyir bəyi Məcnuncasına sevnən bu nəhəng bəstəkar ustadının rəsmi baş ucundan asmışdı. Zəngin kitabxana sahibi olmağı ustadın öyrəndiyini deyən Rəhmanzadə Bədəlbəyilinin bir xatirəsini bizimlə bölüşməyi də unutmur: “1920-ci illərdə dram teatrında musiqi hissə müdiri idim. Cəfər Cabbarlının bir neçə tamaşasına musiqi bəstələmişdim. Onunla hər günümüzdə bir yerdə keçirdi. Bir də gördürdün Cəfər direktor lojasından bu və ya digər tamaşanın məşqini diqqətlə izləyir. Xoşuna gəlməyən dialoqla, monoloqla elə oradaca təzədən ağ vərəqə yazıb aşağıya – səhnəyə tullayıb deyirdi: “Sonalar sonası (Sona Hacıyevaya müraciət), yaxud Ağa Ağasadiq (Ağasadiq Gəraybəyliyə müraciət), sözlərinizi bu cür dəyişin...”

Bəli, aktyorlarla da, rejissorlarla da dramaturqun yeni düzəlişlərini rol dəftərinə və pyesinə əldə olan nüsxəsinə köçürüb Cəfərin əlyazma vərəqəni bir kənara qoyardılar. Bu, nəzərimdən qaçmazdı.

Dərhal pillələri düşür, qüdrətli dramaturqun öz əli

Sənisi və Əfrasiyab Bədəlbəyli

ilə yazdığı bu “lazımsız” vərəqləri toplayıb ulu yadigar kimi şəxsi arxivimə qoyurdum. İndi nə qədər desən, arxivimdə belə və buna bənzər “gərəksiz” kağız parçaları var”.

Böyük adamlar həm də ətrafının onlara duyduğu simpatiyaya görə böyükdürlər. Sənin xüsusi nələrsə etməyinə, nələrsə ciddi-cəhdlə qorumağına heç bir ehtiyac yoxdur. Mütləq səni seven, əsərlərini, hətta gündəlik cızmaqaralarını belə qorumağa çalışan və bundan zövq alan insanlar olacaq. Və o adamlar da incəsənətin sütunlarından biri olacaqsansa, bax bu, əsl tələdir.

Əfrasiyab Bədəlbəyli təkcə böyük bəstəkar deyildi. O, həm də böyük şəxsiyyət, sarsılmaz xarakter və milli musiqimizin alovlu müdafiəçisi idi. Görkəmli şair Mikayıl Müşfiqin “Oxu, tar” şeiri həmin dövrdə böyük səs-küyə səbəb olmuşdu. Əfrasiyab Bədəlbəyli isə Müşfiqi müdafiə məqsədi ilə “Tarın üzərində mühakimə münasibətilə” adlı bir məqalə yazmışdır. Şair, tərcüməçi Səlim Babullaoglu “Səni kim unudar” yazısında bu məqama geniş yer verərək yazır:

“Tar” da savaşı şeiri idi. Cəngə və duruş gətirməyə çağıran, həyəcan təbili vuran, tara qarşı çıxanlara poeziya ilə savaşı açan, sinə gərən yeganə şairimiz Müşfiqin savaşı şeiri idi. Bu şeirin tarixi kimi 1933-1934-cü illər göstərilir. 1934-cü ildə nəşr olunan “Şeyrlər” kitabına əsasən, “Tar” bu kitaba daxil edilmişdi. Amma Firudin Qurbansoyun “Göylərin lacivərd ətkələrində” (səh. 35-51) kitabından bunun belə olmadığını qənaətinə gəlmək oar. Müəllif yazır ki, 1929-cu ildə “Kommunist” qəzetinin 11 yanvar 1929-cu il tarixli sayında görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, dirijoru və musiqişünası Əfrasiyab Bədəlbəylinin tarı, ona olan hücumlarından qorumaq məqsədi ilə yazılmış “Tarın üzərində mühakimə münasibətilə” məqaləsi dərc olunmuşdu. Məqalənin sonunda “Tarın məhkəməsi” deyilən bir elan da vardı: “Şənbə günü, yanvar ayının 12-də, axşam saat 7-də Bünyadzadə adına Dövlət Türk teatrosu binasında tarın bir musiqi aləti olmaq üzrə lazım olub-olmadığı haqqında müzakirə və mübahisə məclisi çağ-

rılır”. Müzakirədə bir vaxtlar Xalq Maarif komissarı olmuş, həmin vaxt “İnqilab və mədəniyyət” jurnalının məsul redaktoru olan Mustafa Quliyev və musiqi mü-təxəssisləri iştirak edəcəkdilər. Müəllifin yazdığına görə, elə həmin məclisdə Müşfiq də varmış. Və o, sabiq maarif komissarının zalın fitlə, “Sus, bəsdir! Düş aşağı! Məntiqiniz yoxdur!” kimi replikalılarıyla müşayiət edilən və bitən çıxışının sonunda, ara sakitləşən kimi ayağa qalxıb “Tar”dan “Oxu tar! Səni kim unudar? Ey geniş kütlənin şirini, şərbəti, - Alovlu sənəti...” kimi parçanı oxuyubmuş. Ardınca bu səsin sehrinə, ecazına donub qalanların sükutu, sonra da “Bravo! Afərin!” sədaları”.

Böyük bəstəkarın “Qurban Pirimov” kitabı Azərbaycan dilində muğama və muğam sənətkarına həsr olunmuş ilk kitabdır. O, həmçinin, Azərbaycanda musiqi terminologiyasının yaradıcısı və müqayisəli muğamsünaslığın banisidir. “İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti” Azərbaycan musiqi şərqşünaslığında ilk əsərdir.

Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının dosenti, aparıcı elmi işçi Ariz Abduləliyev “Musiqi mədəniyyətimizdə parlaq və silinməz imza: Əfrasiyab Bədəlbəyli” yazısında bu məqamı xüsusi vurğulayır:

“Ə.Bədəlbəyli “İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti”ndə “Rast”, “Rast-Pəncigah”, “Şur”, “Nəva”, “Humayun”, “Rəhab”, “Mahur”, “Segah”, “Cahargah”, “Bayatı Qacar”, “Dəşti”, “Qatar” və digər klassik muğamlar haqqında məlumat verərəkən, Azərbaycan, İran və Türkiyə musiqisindəki şöbə, guşə tərkibini tam şəkildə açıqlayır, onların müqayisəli izahını aparır.

O, ilk dəfə muğam sənətinin lokal arealları problemi üzərində dayanmış, zəngin ənənələri özündə müxtəlif üslublarda daşıyan regional muğam məktəblərindən bəhs etmiş, hətta “Rast” dəstgahının quruluşunun müxtəlif areallar üzrə müqayisəli cədvəlini hazırlamışdı. Onun musiqişünaslıq yaradıcılığına muğamın tarixi aspektinə baxışı elmi konseptuallığı ilə seçilir.

“Lüğət”də Azərbaycan muğam, şöbə, guşə adları ilə yanaşı, xalq musiqi nümunələri, aşıq havaları və poetik formaları, rəqslər, orta əsr musiqi alətləri, bü-

tün bunların tarixi, ifaçıları, adları, etimologiyası haqqında da mahiyyətli və maraqlı məlumatlar verilir. Şərq musiqisində, o cümlədən, Azərbaycan muğam, aşiq sənətində, ifaçılıqda geniş yayılmış onlarla istilah, termin, janr, muğam, guşə, alət adlarının ilk elmi izahı, şərh və açıqlaması məhz bu kitabda öz əksini tapıb. Tar və ud alətləri nümunəsində Azərbaycan səs sisteminə, qeyri-müntəzəm temperasiyaya, köklənməyə, mikrointervallara ilk nəzəri yanaşma bu gün də elmi aktuallığını itirməyib. Bütün bu cəhətləri nəzərə alaraq, kitabı Azərbaycan muğamları, xalq musiqisi haqqında "ilk ensiklopedik lüğət" adlandırma bilirik.

Ə.Bədəlbəyli kitabında XIX əsrə aid Qarabağ, Bakı və Şamaxı musiqi-poetik məclisləri, muğam məktəbləri, bu məclislərdə iştirak edən şair və musiqiçilər, onların Azərbaycan musiqi mədəniyyətində tarixi əhəmiyyəti haqqında da ilk dəfə tədqiqi məqalələr yazıb".

Əfrasiyab Bədəlbəylinin Azərbaycan mədəniyyətinə ən böyük töhfələrindən biri heç şübhəsiz ki, misilsiz "Qız qalası" operasıdır. Opera ilk dəfə 1940-cı il aprelin 18-də nümayiş olunub. Fəzil Rəhmanzadə kitabında haqlı olaraq "Qız qalası"nın 12 il sonra "Yədi gözəl" in doğulmasına və dünya şöhrəti qazanmasına müəyyən zəmin yaratdığını qeyd eləyir. "İldırım yollarla", "Məhəbbət əfsanəsi", "Min bir gecə" kimi sənət inciləri də mədəniyyətimizdəki yerini məhz "Qız qalası"nın işığında tapıb.

Dahi Üzeyir bəy "Pravda" qəzetində "Qız qalası" monumental əsəri barədə yazır: "Bəstəkar niyyətini sərbəst surətdə inkişaf etdirən Ə.Bədəlbəyli öz baletində gözəl orkestrləşdirməyə nail olmaqla yanaşı, həm də xalq melodiyaları gözəlliyindən bacarıqla – qayğıyla, ehtiyatla istifadə etmişdir. Klassik balet musiqisini əsl xalq rəqsləri motivi ilə bacarıqla əlaqələndirmək bütün tamaşanın məzmun və üslubunu təyin edən başlıca amillərdəndir".

Dahi Bülbül "Kommunist" qəzetində çıxan "Xoreoqrafiya sənətimizin nailiyyəti" yazısında balet barədə bunları yazıb:

"Üzeyir Hacıbəyovun opera səhnəsində "Koroğlu" əsəri ilə açdığı doğru çıxır kimi Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Qız qalası" baleti də xoreoqrafiya sənətimizin düzgün inkişafında parlaq bir nümunədir...

Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Qız qalası" baleti xoreoqrafiya sənətimizin inkişafında ilk addımdır. Böyük ustalıqla mükəmməl bir balet əsəri meydana çıxarmaq bəstəkarın el havalarını məhəretlə işlədiyini və Avropa xoreoqrafiya sənəti ilə Azərbaycan xalq oyun havalarını birləşdirməyi bacardığını göstərir. Ə.Bədəlbəyli xalq oyun havalarının simfonik orkestrə işlənməsi, xalq musiqi alətlərinin orkestrlə ahəngləşdirilməsi işində böyük müvəffəqiyyət qazanmış və oyun havalarımızı primitiv haldan qurtararaq gözəlləşdirmişdir".

Ə.Bədəlbəylinin xidmətləri bununla da bitmir. O, həm də mükəmməl libretto tərcüməçisidir. Belə ki, Qlyerin "Şahsənəm"inin, Rossininin "Sevilya bərbəri"nin, Palişvilinin "Daisi"sinin və s. böyük operaların azərbaycanca tamaşaya qoyulmasında dahi bəstəkarın misilsiz xidmətləri olmuşdur.

Bu böyük nəslin nümayəndələrindən biri də görkəmli rejissor və ictimai xadim Şəmsi Bədəlbəylidir. Şəmsi Bədəlbəyli Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənətində misilsiz xidmətləri olan qüdrətli sənətkarıdır. Dahi Cəfər Cabbarlı ilə dostluğu da dillərə daстан olub. Qüdrətli sənətkar Cabbarlı ilə dostluğunu belə xatırlayır:

"Dahi sənətkarımız Cabbarlı ilə bizim ailənin dostluğu çoxdan olsa da, şəxsən mənə yaxınlığım 1928-ci ildən başladı. Onda mənə 17 yaşım var idi. Şeir və musiqi pərəstişkarları ilə oturub-dururdum. Tez-tez teatra gedir, Hüseyn Cavidin, Cəfər Cabbarlının pyələrinin tamaşalarına baxır, Abbas Mirzə Şərifzadə, Ülvü Rəcəb, Mirzə Əliyev, İsmayıl Hidayətzadə, Mərzyyə xanım və başqa görkəmli səhnə ulduzlarımızın sənətinin ülviliyinə heyran kəsildim. Böyük qardaşım Əfrasiyab Bədəlbəyli o zamankı səhnə əsərlərinin çoxusuna musiqi yazır və özü teatrda dirijorluq edirdi. Bu, mənə teatra daha da yaxınlaşdırır və həvəsimi daha da artırır".

Böyük sənətkarımızın bu sözləri ailə məfhumunu və onun həyatımızdakı yerini bir daha təsdiqləyir. Ailə bizim həyatımızda, gələcəyimizi qurmağımızda çox ciddi rol oynayır.

"İndiki kimi yadımdadır, 1928-ci ilin fevral ayının 16-da Cəfər Cabbarlının "Od gəlini" əsərinin ilk tamaşası göstərilirdi. A.Tuqanovun quruluşunda hazırlanan bu əsərin səhnəyə qoyuluşunda musiqi geniş yer tuturdu. Hətta tamaşada balet səhnələri də vardı.

"Od gəlini"nin ilk tamaşasına bir gün qalmış Cəfər Cabbarlı mənə dedi ki, Əfrasiyaba dirijor kürsüsündə çıxışı münasibəti ilə bir hədiyyə vermək istəyirəm.

Həmin gün onunla birlikdə şəhərə çıxdıq. Çox mağazaya girdik. Cəfər Əfrasiyaba münasib bir hədiyyə axtarırdı. Lakin gördüklərimiz onun zövqünü oxşamırdı. "Əfrasiyaba layıq bir hədiyyə tapmalıyıq" deyən Cəfər indiki köhnə univermağın birinci mərtəbəsində yerləşən musiqi mağazasına girməyimizi təklif etdi. Eynək altından baxan iri gözlər qərribə bir maraqla rəflərə dikilmişdi. Birdən Cəfər "Şəmsi, odur, tapdım" deyərək sevindi. Ustadın sevincinə səbəb fil sümüyündən düzəldilmiş çox bahalı dirijor çubuğu idi. Bu çubuğun ağ atlaslı nəfis bir qutusu vardı. "Bundan münasib hədiyyə tapa bilməyəcəyik" deyən Cəfər Cabbarlı hədiyyəni aldı. Həmin hədiyyəni Cəfər "Od gəlini"nin ilk tamaşası günü Əfrasiyaba təqdim etdi. Əfrasiyab ilk dirijorluğunu bu çubuqla ifa etdi. Bu layiqli hədiyyə indi də qardaşımın evində ən əziz, ən nadir bir xatirə kimi saxlanılmaqdadır".

Böyük dostluqlar bəzən təsadüflə başlasa da, zamanın sınağından, süzgecindən keçərək bərkəyir və əyilməz, sarsılmaz bir abidəyə çevrilir. Bu dostluqlar gələcəyini, xoşbəxt, acılı-şirinli günlərin müjdəçisi olur.

Ş.Bədəlbəyli "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin 1975-ci il 25 may tarixli sayında dərc olunan Azərbaycan teatrının 100 illik yebileyi münasibəti ilə bağlı olan yazısında bunları xatırlayır:

"Uzaq illərin şirin xatirələri necə də gözəldir. Həm də elə xatirələr ki, hər sətrində ömrümə-günümə əziz

olan hadisələrin izi qalıb, sevinci də, kədəri də, arzularını da səhifələrinə həkk edib.

Bu günlər xatirə dəftərimi vərəqlədikcə xəyal məni 30-cu illərə çəkib aparır. Teatrımızın dirçəldiyi, təşəkkül tapdığı, alovlanıb-yandıqı, qaynar həyatlı günləri gözlərimin qarşısında canlanır. Elə bil ki, səhnə fədailəri ilə yenidən görüşürəm. Səhnə arxasına keçdiyim həyəcanlı, sevincli, unudulmaz anları xatırlayıram. Böyük müəllimlərim, unudulmaz səhnə dostları yenidən qarşımda canlanırlar. Sanki qaynar baxışlı Cəfərin, nurani sifətli Tuqanovun, həlim, mehriban insan İsmayıl Hidayətadənin söhbətlərini dinləyirəm. Sevilin hıçqırıqlarını, Yaşarın gülüşünü eşidirəm. Abbas Mirzənin, Ülvi Rəcəbin, Mirzağanın, Fatma xanımın, Ağadadaşın... əllərini sıxıram....

"Maqbet", "Od gəlini", "Məkr və məhəbbət", "Kral Lir", "Yaşar"... pyesləri tamaşaya hazırlanarkən A.Tuqanovun, S.Mayorovun, İ.Hidayətadənin, A.Qrippiçin, Y.Varşavskinin mehribanlığını, xeyirxahlığını unuda bilmərəmmi? 30-cu illərin axırlarında tamaşaya qoyduğum "Ölümlər", "Xoşbəxtlər", "İki qardaş", "Aş-nalar" və "Kral Lir"nin təcəssümündə səhnə dostlarımla əsl fədakarlığı, əzmkarlığı, öz peşələrinə vurğunluğu indi də gözlərimin qarşısındadır.

Öz ömrünü həyatında dönüş, çevriliş yaradan anlaşıq təşəvvür etmək çətindir. Cəfər Cabbarlı ilə görüşüm belə olmuşdur. Hələ konservatoriyada oxuyarkən ailə dostumuz Cəfərin "Od gəlini" və "Sevil" pyeslərinin tamaşalarında iştirak edirdim. Səhnə arxasında oturub tar çalırıdım. Əlbəttə, mənim səhnəyə, teatra olan marağım, məhəbbətim Cəfərin nəzərindən qaça bilməzdi. Məhz onun təkidi ilə 1932-ci ildə indiki M.Əzizbəyov adına dram teatrında işə girdim. Beləliklə, səhnəyə göstərdiyim aludəlik, nəhayət, həyat amalıma, ömrümün-günümün sirdaşına çevrildi. Əvvəllər rejissor assistenti, sonra isə rejissor vəzifələrində çalışdım.

Teatrdə işlədiyim müddətdə mən həmişə Cəfərin qayğısını, əsl ata məhəbbətini hiss etmişəm.

Cəfərin qayğısını tək mən yox, onlarla səhnə aşiqi

gündəlik işlərində yaxından hiss etmişdir. Teatrdə irəliyə doğru addımladıqca mən də özümdə yüksəliş duyurdum. Müəllimlərimdən, təcrübəli sənət dostlarımdan öyrənirdim. Onlarla sevinir, onlarla qüssəli anlar keçirirdim.

Bu gün bir rejissor kimi nəyə nail olmuşamsa, bu işdə M.Əzizbəyov adına teatra, onun istedadlı kollektivinə minnətdaram. Həmin teatrdən ayrıldığım cismani ayrılıqdır. Fikrim-xəyalım həmişə onun yanında – ilk məktəbimdə, sənət dostlarımla yanaşıdır. Onların yaradıcılığını hər zaman böyük maraqla, intizarla, həyəcanla izləmişəm. Müvəffəqiyyətlərinə ürəkdən sevinmiş, uğursuzluqları qəlbimi sıxıb, kədərlənmişəm".

Bax, budur sədaqət, budur sevgi, budur böyük, ali dostluq. Belə sədaqəti, sevgini, dostluğu ancaq Şəmsi Bədəlbəyli kimi böyük kişilər qazana, qoruya bilər.

Bədəlbəyililər nəslinin layiqli nümayəndələrindən biri məşhur pianoçu, bəstəkar, musiqişünas Fərhad Bədəlbəylidir.

"Azərbaycan xalqı fəxr edə bilər ki, onun belə pianoçusu var". Bu, dünya şöhrətli dirijor M.Rastropoviçin sözləridir.

Yazımızın bir yerində də dediyimiz kimi, böyük ailə, böyük nəsil həm də böyük məsuliyyət deməkdir. Fərhad Bədəlbəyli bu məsuliyyəti həm həyatı, həm də yaradıcılığı ilə qəlbinin və ruhunun ən dərin qatlarında bir sənəti əsəri kimi ifa etmişdir. Onun şəxsiyyətinə və sənətkarlığına olan böyük heyranlığın özlü, səbəbi də budur.

Xalq yazıçısı Anar Fərhad Bədəlbəylinin 70 illiyinə yazdığı yazısında bu sarsılmaz xarakteri belə anır:

"Fərhad Bədəlbəyliylə şəxsən tanış olmazdan qabaq onunla bağlı xoş soraq çatdı mənə.

İş elə gətirdi ki, Fərhadın Lissabonda pianoçular yarışmasında Baş mükafat - Qran pri alması haqqında xəbəri mən maestro Niyazinin evində qonaq olarkən eşitdim. Bu xəbəri Niyaziyyə telefonla çatdırdılar. Böyük dirijorun necə ürəkdən sevdiyini unuda bilmirəm.

"Qobustan" toplusunu bu vaxt çapa hazırlayırdıq və elə ilk sayında Fərhad haqqında geniş və qeyri-

adi material verdik. Pianoçu haqqında beş suala atası Şəmsi Bədəlbəyli, anası Leyla xanım, əmisi Əfrasiyab Bədəlbəyli, müəllimləri M.R.Brenner və A.A.Kalantar, sinif yoldaşları Fıraqiz Əlizadə və Eldar Rüstəmov, həmkarı Rafiq Quliyev və hətta kiçik yaşlı bacısı oğlu Emin cavab verirdilər. Sualların arasında belə biri də vardı: - Sizcə, Fərhadın ən böyük qüsuru nədir?

Cavab verənlərdən heç biri belə bir qüsurlu tapmadılar. Tək bir Rafiq Quliyevdən başqa. Rafiq futbol oynayanada sol ayağının zərbəsi zəifdir - cavabını vermişdi.

Az sonra Fərhadla tanış olduq və qısa müddətdə çox yaxından dostlaşdıq. Mən ümumiyyətlə insanlara çətin yovuşuram, amma Fərhad o qədər ünsiyyətli, münasibət qurmaqda açıq idi ki, müəyyən yaş fərqi mənə baxmayaraq, çox məhrəm həmfikir olduq - sənətə, ədəbiyyata, ictimai həyata baxışlarımız bir-birinə tam uyğun idi, adamları - yaxşılarını da, yaxşı olmayanlarını da eyni cür qiymətləndirirdik.

Fərhad çox yapışıqlı insandı və dilimizdə olan gözəl ifadəylə desək, üzündə bir "gəlbərisi" var. Təbii aristokratizmi və ziyalılığı ürəyimcədir. Axı Fərhad kökü keçən əsrlərə çatan zadəgan nəslindəndir. Ata tərəfdən babaları Qacar şahları sülaləsinə mənsub olublar. Ana tərəfdən də Səfərlibəyliyə zadəgan nəslindəndilər. Bəzən zarafatla deyirəm ki, sənin Ağa Məhəmməd şah Qacara da, onu öldürən Səfərlə bəyə də qohumluğun çatır.

Fərhadın doğma babası - Üzeyir bəyin qohumu Bədəl bəy Bədəlbəyli - görkəmli maarifçi olub. Bakıda məşhur "Bədəl bəyin məktəbi" kimi tanınan təhsil ocağını yaratdı. Bədəl bəyin qardaşı Əhməd Ağdamski keçən əsrin əvvəllərində opera və operettalarımızda qadın rollarının mahir ifaçısı olub. Fərhadın atası Şəmsi Bədəlbəyli görkəmli teatr xadimi, rejissor və bir çox filmlərdə çəkilmiş aktyor idi. Əmisi bəstəkar və dirijor Əfrasiyab Bədəlbəyli ilk Azərbaycan baleti "Qız qalası"nın müəllifidir.

Bütün bu çox çeşidli cəhətlər - aristokratizm, ziyalılıq, maarifçilik, musiqi, teatr və ədəbi istedad inanılı-

maq şəkildə bir şəxsiyyətdə birləşib Fərhad Bədəlbəyli fenomenini yaratdı. Mahir pianoçu, bəstəkar, Musiqi akademiyasının rektoru və professoru Fərhad vaxt və macal tapıb Fikrət Əmirovun "Sevil" operasının, Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Qız qalası" baletinin yeni quruluşlarına bədii rəhbərlik edib.

Hələ bu harasıdır? Şairliyi də var Fərhadın. Dostlarına həsr etdiyi şeirləri dərinliyinə, lirizminə, yumoruna görə həqiqi professional poeziya nümunələridir. Fərhad fenomeninin İntibah genişliyinə heyran olursan.

Pianoçu kimi onun ifasını təhlil etmək imkanlarım xaricindədir. Bunu peşəkar musiqişünaslar edir və edəcəklər. Amma Fərhad ifaçılığının hansı zirvədə durduğunu dərk etməkdən ən nüfuzlu beynəlxalq müsabiqələrdə çaldığı qələbələr, Avropanın, Amerikanın, keçmiş SSRİ-nin ən böyük şəhərlərində, ən mötəbər konsert salonlarında çıxışlarıyla, musiqi sənətlərinin onun sənətinə verdikləri yüksək qiymətlərlə tanış olmaq hər şeyi deyir. Şöhrət sarıdan gözü tox insan kimi Fərhad heç vaxt özü öz uğurlarından danışmır. Buna ehtiyac da yoxdur. Hər şey göz qabağındadır.

Fərhadın zəngin musiqi bilikləri bu səviyyədə sənətkarın təbiidirsə, geniş ədəbi erudisiyası təcübləndirir. Bədi təəssüratlar yalnız internetdən alınan bir zamanda Fərhad bir an belə canlı mütaliədən qalmır, klassiklərə yaxşı bələd olmaqla yanaşı, çağdaş ədəbiyyatı da mütəmadi izləyir. Sanki bütün varlığına musiqi və poeziya hopmuşdur. Şeirlərində Puşkin və Lermontovla, Sədi və Mayakovski ilə, Axmadulina və Voznesenskiylə səsleşmələri sezmək olur. Fərhadın yay, payız, qış, bahar haqqında şeirləri Viyaldinin və Çaykovskinin "İlin fəsilləri" silsilələrini xatırladır.

Fərhad istedadının bir tərəfi də onun orijinal yumor duyumudur. İstər dostlarına həsr etdiyi şeirlərində, istərsə bir vaxtlar Musiqi Akademiyasında həmkarları - müəllimlərlə, eləcə də tələbələriylə bir yerdə qurduqları gülməli, əyləncəli səhnəciklər yaddan çıxır. İstedadlı musiqiçi və jurnalist Natavan Faiq Fər-

hadla həsr etdiyi essədə onu "uşaq qəlbli professor" adlandırır və bu, tamamilə doğrudur.

Deyərlər ki, bir insanı yaxşı tanımaq üçün onunla yol yoldaşı olmaq, ya hansısa sınaqlardan birgə keçmək vacibdir. Fərhadla bu iki situasiyanın ikisini də yaşamışıq, Parisdə və Berlində, Moskvada və Leninqradda, İstanbulda və Ankarada birgə keçirdiyimiz günlərdə onu daha da yaxından tanıdım. Dostumda zərrə qədər olsun özündənrazılıq, lovgalıq, mənəm-mənəmlik yoxdu və bu, mənimçün çox mühümdür, önəmlidir. Hey özündən, ancaq özündən deyən adamlarla təmasda sıxılır və tez yoruluram.

Sınaqlara gəlincə, həyat xalqımızı və bizi tragik sınaqlara da çəkdi. Bəzi qınına çəkilmiş sənətdaşlarımızdan fərqli olaraq Fərhad Qarabağ faciəsi başlanan gündən, necə deyərlər, mənəvi səngərlərdə idi. Respublikanın o vaxtkı siyasi rəhbərləri "ayılmamışdan" Qarabağ təxribatına ilk sərt münasibət göstərən yazıçılar oldu. Ölkə rəhbərlərinə ünvanladığımız qəzəb və etiraz məktublarına qol çəkənlərin sırasında yazıçılarla bərabər, Fərhad da vardı. O, başqa həmkarlarının da bu bəyanatlarına qoşulması üçün təbliğat aparırdı.

Qarabağ təxribatının "ilham pərilərindən" biri, erməni şairəsi Silva Kaputikyan Moskvada beynəlxalq forumda çıxış edərkən demişdi ki, "biz, ermənilər, mədəniyyətimizlə qisas alacağıq".

Bu şairədən çox-çox cavan olan Fərhad isə cavabında daha müdrik sözlər dedi: mədəniyyəti bölüşmək olar, mədəniyyətlə sevindirmək olar, mədəniyyətlə qürur duymaq olar, amma mədəniyyətlə qisas almaq mümkün deyil.

Həyat bizi yalnız ictimai sınaqlara deyil, şəxsi, ailəvi sınaqlara da çəkir. Fərhadla dostluğumuzun davam etdiyi illərdə o, atasını, anasını, əmisini itirdi. Bir il qabaq isə son dərəcə nəcib və kübar qadın olan həyat yoldaşı - Nailə xanım rəhmətə getdi. Fərhad ən təsirli musiqi bəstələrindən birini - "Dəniz"i xanımına həsr etmişdi və bu məhəbbətin tarixçəsi də hər ikisinin şəxsiyyətləri kimi zəngin və işıqlıdır.

Bu ağır itkilərdən də Fərhad əsl kişi dözümlüylə sax çıxdı, dərde əylmədi, bədbinliyə təslim olmadı, taleyindən küsmədi. Gündəlik yorulmaz fəaliyyətiylə bütün itirdikləri əzizlərinin əvəzinə də yaşayır, yaradır, təcrübəsini gənclərlə bölüşür".

Daima Azərbaycan mədəniyyətini, musiqisini düşünən böyük sənətkar hər çıxışında, fikrinin başında və sonunda ölkəmizdən dörd bir yanında musiqi məktəblərindəki problemlərdən, musiqi alətlərinin çatışmadığından və s. problemlərimizdən söz açaraq musiqimizin gələcəyindən duyduğu narahatlığı, əndişəni dilə gətirmiş, əməlinə də bunu hər birmizə isbatlamışdır.

Böyük sənətkar dünyanın 50-dən çox ölkəsində getmiş və orada musiqi mədəniyyətimizi uğurla təmsil etmişdir. Fəzil Rəhmanzadəyə verdiyi bir müsahibədə xarici ölkələrdəki unudulmaz xatirələrindən birini bölüşür:

"Getdiyim ölkələrdə milli musiqi sənətimizi təmsil etdiyim anların hamısı mənə unudulmazdır. Bununla yanaşı, bir təsirli məqamı xatırlamağı vacib sayıram; Avstriyanın Zalsburq şəhərində Motsartın ev muzeyində olarkən dahi sənətkarın royalını görcək özümü saxlaya bilmədim, kövrəldim və bəstəkarın əlləri toxunan şırmayı dilləri öpdüm".

Böyük sənətkar elə həmin müsahibəsində insanın ən ulvi mənəvi ləyaqət hissinin onun adamlara hörmət etməyi bacarması olduğunu söyləyərək hamımızın fikrini təsdiqləmişdir. İrsiyyətlə bağlı məsələlərdə isə Bədəlbəylinin fikri qətidir:

"Əlbəttə! Bu, artıq təsdiq edilmiş aksiomdur. Nəslin bu və ya digər nümayəndəsi öz sələflərinin xasiyyətini, ənənə və şəkərini, istedad və bacarığını haradasa məhz özündə bürüzə verməlidir. Tarix bunu sübuta yetirmişdir.

Biz isə yazımızı Cübrən Xəlil Cübranın bir fikri ilə bitiririk: "Bu gün keçmiş nəsillərin gördükləri böyük işlər əvvəllər bir insanın ağılında gizli yaranan bir fikir olub".